

Чим відрізняється підхід “соціологів” з цього питання від позиції “реалістів”? Якщо перші не виключають можливості знаходження так званих реальних норм, сформульованих на аналізі соціальної практики, то другі (“реалісти”) вважають абсурдною саму ідею знаходження правових стандартів і загальних правил поведінки.

Як бачимо, в цьому останньому випадку в категоричній формі заперечується існування загальних норм права як відображення і закріплення тих загальних елементів (сторін), що об’єктивно існують в самих суспільних відносинах. З цим не можна погодитись. Викладене вище спростовує такий висновок.

В юридичній літературі питання про те, чи дійсно загальні норми права в силу своєї загальності є нормами тільки умовними, своєрідною юридичною фікцією, є питанням спірним.

В одних роботах загальне трактується як розумна абстракція, в інших – як об’єктивно існуюча закономірність. Правий В.П. Тугаринов, який вважає, що загальне настільки ж реальне, об’єктивне, як і окреме, і що класифікація загального як розумової абстракції є виразом номіналізму¹⁷.

¹⁷ Тугаринов В.П. Цит. праця. – С.86.

Чагребельний В. Я.,

заступник директора Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, кандидат юридичних наук, член-кореспондент Академії правових наук

Шемшученко Т. Ю.,

заступник директора Центру банківського права при Інституті держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

СОЦІАЛЬНИЙ ЕФЕКТ ЯК МЕТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРАВОВІ ПИТАННЯ

В теорії і практиці правового регулювання інвестиційної діяльності досі невирішеним залишається питання юридичного змісту поняття “соціальний ефект”, який має досягатись в результаті цієї діяльності. Термін “інвестиція” відноситься до одного з базових понять, що визначають правовий зміст і характер такого широкого сегменту економічних відносин як інвестиційна діяльність. Тому важко переоцінити важливість адекватного юридичного визначення змісту даного поняття для цілей регулювання відповідних правовідносин.

Чинне законодавство України містить декілька визначень поняття “інвестиція”.

На теперішній час Закон України “Про інвестиційну діяльність”¹ є основним спеціальним законодавчим актом рамкового характеру, який встановлює правові та економічні засади інвестиційної діяльності. У статті 1 цього закону визначено, що інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об’єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект.

¹ Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47. – Ст. 646.

При цьому закон не містить ні переліку цінностей, що можуть інвестуватися, ні переліку об'єктів, в які можуть вкладатися інвестиційні ресурси.

Отже, виходячи з визначення поняття “інвестиція” відповідно до статті 1 Закону України “Про інвестиційну діяльність”, існує фактично єдиний обмежувальний критерій, який дозволяє розрізнити у сукупності майнових правовідносин, пов'язаних з вкладенням цінностей в різноманітні об'єкти права власності, що можуть кваліфікуватися як інвестиції. Цим критерієм є створення прибутку (доходу) або досягнення соціального ефекту. Тому існують достатні підстави стверджувати, що відповідно до Закону України “Про інвестиційну діяльність” будь-яке вкладення майнових або немайнових цінностей в об'єкти підприємницької або іншої діяльності не може вважатись інвестицією, якщо таке вкладення не має на меті отримання прибутку або досягнення соціального ефекту.

Дещо інший підхід до визначення терміну “інвестиція” застосовано у Законі України “Про оподаткування прибутку підприємств”². Відповідно до пункту 1.28 ст. 1 цього закону під “інвестицією” розуміється господарська операція, яка передбачає придбання основних фондів, нематеріальних активів, корпоративних прав та цінних паперів в обмін на кошти або майно. Дане визначення значно скорочує перелік об'єктів, придбання яких в обмін на кошти або майно, не являє собою інвестицію. Наприклад, придбання рухомого майна, не віднесеного до складу основних фондів підприємства, не може вважатись інвестицією. Крім того, зазначене тлумачення поняття “інвестиція” не обумовлює належність тих чи інших угод до кола інвестиційних правовідносин, метою яких є отримання прибутку або досягнення соціального ефекту.

Таким чином, в чинному законодавстві України існують два основні підходи до визначення поняття “інвестиція”, які розрізняються за своїм правовим змістом. У зв'язку з цим, постає правомірне питання про сферу застосування двох вищенаведених визначень. На наш погляд, цілком обгрунтованою є позиція, згідно якої за наявності декількох передбачених законодавством тлумачень одного й того ж поняття, відповідне визначення має застосовуватись саме до тих правовідносин, які відносяться до сфери регулювання законодавчого чи нормативно-правового акту, в якому міститься це визначення. Оскільки Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” є частиною податкового законодавства України, очевидно, що для цілей оподаткування слід вживати термін “інвестиція” саме в контексті цього закону. Очевидним є і те, що цивільно-правові особливості інвестиційних відносин не є суттєвими у галузі оподаткування інвестиційної діяльності.

Між тим, понятійний апарат Закону України “Про інвестиційну діяльність” як спеціального законодавчого акту, який визначає основні цивільно-правові засади здійснення інвестиційної діяльності, повинен застосовуватись з метою встановлення юридичної природи, змісту та характеру інвестиційних відносин. Тому для цілей регулювання інвестиційної діяльності визначення поняття “інвестиція” згідно Закону України “Про інвестиційну діяльність” має пріоритет над відповідним визначенням, що міститься в Законі України “Про оподаткування прибутку підприємств”.

В законодавстві України, правозастосовчій практиці і спеціальній юридичній літературі відсутнє чітке правове визначення соціального ефекту як результату інвестиційної діяльності. Натомість, очевидно, що стверджувати про наявність соціального ефекту в суто юридичному розумінні можна лише за умови, коли ті чи інші юридичні факти або дії створюють наслідки, спрямовані на досягнення встановлених законодавством пріоритетів соціальної політики держави.

На сьогоднішній день пріоритети соціальної політики України визначені в Основних напрямках соціальної політики на період до 2004 р., схвалених Указом Президента України від 24 травня 2000 р. В преамбулі цього документа зазначається, що пріоритетами соціальної політики є

² Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 27. – Ст. 181.

створення умов для забезпечення достатнього життєвого рівня населення, розвитку трудового потенціалу, народонаселення, формування середнього класу, недопущення надмірної диференціації населення за рівнем доходів, проведення пенсійної реформи, надання адресної підтримки незахищеним верствам населення, всебічного розвитку освіти, культури, поліпшення охорони здоров'я населення. Ретельний аналіз Основних напрямів соціальної політики на період до 2004 р. вказує принаймні на шість пріоритетних напрямів соціальної політики держави:

а) забезпечення розвитку народонаселення, в тому числі сприяння позитивній динаміці демографічних процесів, захист прав сім'ї, жінок, дітей і молоді, а також створення сприятливих житлових та соціально-побутових умов для населення;

б) удосконалення трудових відносин, включаючи розвиток ринку праці та зайнятості населення, регулювання міграційних процесів, зростання доходів населення та вдосконалення системи оплати праці, охорона праці та створення умов безпечної життєдіяльності, захист трудових прав громадян та розвиток соціального партнерства;

в) реформування системи соціального забезпечення, зокрема, реформування системи соціального та пенсійного забезпечення, соціальної і адресної допомоги, формування системи соціального обслуговування, удосконалення системи соціального захисту інвалідів, ветеранів війни та праці, забезпечення соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, надання соціальної підтримки громадянам, звільненим у запас або відставку з військової служби, служби в органах внутрішніх справ, установ кримінально-виконавчої системи, і членів їх сімей;

г) захист прав громадян як споживачів;

д) розвиток гуманітарної сфери, в тому числі системи освіти, науки, охорони здоров'я, культури, фізичної культури і спорту, відпочинку і туризму, а також релігійної сфери, етнонаціональної та мовної політики;

е) забезпечення регіональної соціальної політики.

Вищенаведений перелік пріоритетів соціальної політики держави можна вважати вичерпаним. Аналіз цього переліку під кутом зору інвестиційної діяльності, дає можливість (залежно від об'єктів інвестицій) виділити два основні способи інвестування, які сприятимуть досягненню пріоритетів соціальної політики. Перший з них полягає у здійсненні інвестицій безпосередньо в об'єкти соціальної сфери.

Статтю 5 Закону України "Про державну програму приватизації", яким затверджено нині чинну Державну програму приватизації на 2000–2002 рр., визначено перелік об'єктів, які належать до соціальної сфери і які для цілей приватизації віднесені до групи "Ж". До кола цих об'єктів, зокрема, віднесені: об'єкти охорони здоров'я, освіти, культури, мистецтва та преси, фізичної культури і спорту, телебачення та радіомовлення, видавничої справи, а також об'єкти санаторно-курортних закладів, профілакторії, будинки і табори відпочинку, а також інші об'єкти соціально-побутового призначення. Більш детальний перелік об'єктів, які відносяться до соціальної сфери, наведений у спільному листі Головної державної податкової інспекції України і Міністерства України у справах будівництва і архітектури від 9 квітня 1993 р. № 34-100, яким був затверджений Тимчасовий перелік об'єктів, які відносяться до соціальної сфери. Цей перелік включає:

а) об'єкти житлово-комунального господарства та побутового обслуговування населення, зокрема, житлові будинки, гуртожитки, будинки для людей похилого віку та інвалідів, трансформаторні підстанції, теплові пункти, котельні, склади для зберігання палива, вбудовані і окремо збудовані приміщення, які пов'язані з обслуговуванням населення та експлуатацією житлового фонду, водопровід, каналізація, об'єкти газопостачання і тепlopостачання, готелі, кемпінги, мотелі, міські мости і набережні, шляхопроводи, берегоукріпні та гідротехнічні об'єкти, воднорятувальні станції, пожежні депо тощо;

б) об'єкти охорони здоров'я, фізичної культури та соціального забезпечення, зокрема, лікарні, поліклініки, медично-санітарні частини, клініки, лепрозорії, диспансери, амбулаторії, оздоровчі та фельдшерсько-акушерські пункти, станції швидкої та невідкладної медичної допомоги, станції переливання крові, пологові будинки, будинки матері і дитини, молочні кухні, санаторії, санаторії-профілакторії, пансіонати з лікуванням, бальнеологічні лікувальні заклади, грязелікувальні заклади, спеціалізовані санаторні піонерські табори, санітарно-епідеміологічні станції, будинки санітарної освіти, бюро судово-медичної експертизи, аптеки, піонерські табори, будинки відпочинку, пансіонати без лікування та інші установи відпочинку, туристські готелі та бази, мотелі, кемпінги, екскурсійні бюро та бюро подорожей, стадіони, палаци спорту, спортивні зали, манежі, велотреки, штучні водні басейни і катки, стрільбища, тири, спортивні бази, спортивні клуби, водні станції, спортивні школи, мотодроми, картодроми, кордодроми, школи службового собаківництва, лікарсько-трудова експертні комісії, будинки-інтернати для людей похилого віку та інвалідів тощо;

в) об'єкти народної освіти, зокрема, академії, університети, інститути, консерваторії, вищі, середньоосвітні та спеціалізовані школи, училища, технікуми, методичні кабінети, курси по підготовці та підвищенню кваліфікації кадрів, підготовчі відділення при вищих навчальних закладах, дитячі садки та ясла, дитячі майданчики, дитячі будинки, дитячі приймальники-розподільники.

г) об'єкти культури і мистецтва, зокрема, бібліотеки, фільмотеки та фонотеки, музеї, виставки, палаци та будинки культури, клуби, лекторії, екскурсійні бюро, планетарії, палаци і будинки піонерів та школярів, будинки художнього виховання дітей, станції юних техніків і юних натуралістів та інші дитячі позашкільні заклади, дитячі музичні, художні і хореографічні школи, народні університети, парки культури і відпочинку, пересувні міські атракціони, ботанічні сади, зоопарки, редакції телебачення і радіомовлення, органи телебачення і радіомовлення, пам'ятки архітектури, історії та культури, книжкові палати, театри, кінотеатри, філармонії, концертні об'єднання, оркестри, естрадні колективи, хори, капели, ансамблі, мюзик-холи, народні музичні колективи, цирки, художні студії тощо.

Суб'єкти інвестиційної діяльності також можуть сприяти досягненню соціального ефекту в разі здійснення інвестицій в об'єкти, які безпосередньо не відносяться до соціальної сфери, за умови, що подібні інвестиції спрямовуються на забезпечення виконання хоча б одного з встановлених пріоритетних завдань соціальної політики. Іншими словами, якщо здійснення інвестицій в будь-який об'єкт матиме наслідком розвиток народонаселення, удосконалення трудових відносин, реформування системи соціального забезпечення, підвищення рівня захисту прав громадян як споживачів, розвиток гуманітарної сфери, забезпечення регіональної соціальної політики або досягнення іншого пріоритету соціальної політики, то у даному разі є достатні підстави стверджувати про наявність соціального ефекту від подібної інвестиції.

Виходячи з вищенаведеного, можна з переконливістю зауважити, що в контексті інвестиційної діяльності досягнення соціального ефекту має місце при здійсненні інвестицій в об'єкти соціальної сфери або в інші об'єкти, інвестування в які сприяє досягненню встановлених законодавством пріоритетів соціальної політики держави.

При здійсненні інвестицій за кордон України факт наявності соціального ефекту від інвестиції необхідно констатувати з врахуванням положень національного законодавства у сфері соціальної політики тієї країни, в яку здійснюються інвестиції.

